

УДК 37.091.8:364.632

Любов Сергіївна ПРОЦИК,

*науковий співробітник лабораторії психологічного забезпечення
Державного науково-дослідного інституту МВС України (м. Київ),
кандидат психологічних наук, доцент;*

Олександра Юріївна СИДОРЕНКО,

*провідний науковий співробітник лабораторії психологічного забезпечення
Державного науково-дослідного інституту МВС України (м. Київ),
кандидат психологічних наук*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЬСТВА В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Проаналізовано види насильства (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне) в учнівському середовищі як прояв агресивно-асоціальної поведінки. Розглянуто фактори, що сприяють формуванню насильницької поведінки. Визначено стратегії психолого-педагогічної профілактики насильства в учнівському колективі.

З кожним роком в учнівському середовищі збільшується кількість дітей, для яких характерною є насильницька поведінка, котра відноситься до деструктивних форм взаємодії. Насилля тісно пов'язане з такою особистісною характеристикою, як агресія, прояви якої можуть призвести до руйнування не тільки здоров'я, а й стосунків в колективі, порушення суспільного порядку і навіть до переривання життя. Продуктивне вирішення проблеми усунення явищ насильства в учнівському середовищі ґрунтується на аналізі його видів та розкритті причин виникнення відхилень в поведінці. Розповсюдженою є класифікація видів насильства, що заснована на характері насильницьких дій, котра включає: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство.

Фізичне насильство – умисне нанесення однією дитиною іншій побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до порушення фізичного здоров'я.

Сексуальне насильство – протиправне посягання на статеву недоторканість дитини, а також дії сексуального характеру по відношенню до неї.

Психологічне (емоційне) насильство – це постійні або періодичні словесні образи, погрози від батьків, опікунів, учителів, вихователів, інших дітей, приниження людської гідності, безпідставні звинувачення, демонстрація ворожості, нелюбові.

Економічне насильство – позбавлення (вимагання, відбирання) їжі, одягу та іншого майна чи коштів дитини, які їй належать [1].

Як окремий вид насильства гостро постає проблема знущання в навчальних закладах або булінг (цькування). Булінг – це діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, що полягає у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, котрі вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [2].

Фактори, що провокують формування у дитини насильницьких рис особистості, розділяють на внутрішньосімейні та середовищні. До перших належать: неповні сім'ї; сім'ї, у яких спостерігається негативне ставлення до життя; владні та авторитарні сім'ї; сім'ї з переважанням конфліктних стосунків [3]. До других відносяться: відчуття анонімності, що виникає у дітей з великих шкіл, та відсутність вибору освітньої установи, нездоровий мікроклімат в педагогічному колективі, байдужість дорослих до проблем дітей [4].

Розглянуті причини виникнення насильницької поведінки дозволяють сформувати стратегію психолого-педагогічної профілактики насильства в учнівському середовищі. Ця стратегія має бути спрямована, по-перше, на зниження факторів ризику, що негативно впливають на розвиток дитини і провокують соціально-ризиковані види поведінки, по-друге – на посилення факторів захисту від ризиків, які знижують ступінь виникнення насильницької поведінки, сприяють формуванню компетенцій та успішній соціалізації дітей.

Профілактика насильства в учнівському середовищі має включати: навчання навичкам відмови від засобів реалізації девіантної поведінки; заходи щодо посилення особистих переконань проти застосування різних форм насильства та негативного ставлення до їх реалізації; навчання соціальним навичкам комунікабельності, впевненості у собі, самоповаги та ефективної взаємодії з оточуючими. Хотілося б зазначити, що окремі профілактичні заходи дозволяють вплинути на обмежену кількість чинників проблеми, і здебільшого вони будуть ефективні лише у комплексі з іншими заходами [5].

Психологу навчального закладу для попередження насильницької поведінки варто проводити спостереження, опитування та тестування для виявлення дітей, які мають труднощі у навчанні, поведінці, ознаки емоційних розладів. З метою визначення причин труднощів, проблем дитини та шляхів їх подолання здійснювати індивідуальне обстеження, спілкуватись з вчителями, батьками, а за потреби – із соціальними

службами. Для формування навичок міжособистісної комунікації проводити просвітницькі бесіди, тренінги, флешмоби тощо.

Важливою у первинній профілактиці є роль педагога, який може надати допомогу в своєчасному виявленні дітей, схильних до насильства. Адже часто спілкуючись із дитиною, він може побачити ознаки негативного психоемоційного стану та порадити батькам звернутися до практичного психолога, психотерапевта чи до інших спеціалістів. Така посередницька роль педагога має позитивний вплив, оскільки вона є актом уваги та співчуття, що дуже важливо для дітей.

Також важливо зазначити, що багато злущань над дітьми відбувається поза полем зору дорослих, а жертви такої поведінки не завжди хочуть повідомляти про свої проблеми. Причини можуть бути різні: сором, страх, недовіра тощо. Тому дорослі для ефективного втручання та своєчасної профілактики насильницької поведінки мають переглянути і свою міжособистісну поведінку.

Провідну роль щодо профілактики насильства в учнівському середовищі відіграють такі підрозділи Національної поліції України, як ювенальна служба. Особливо актуальним для них останнім часом стало попередження криміногенного впливу на дітей через соціальні мережі (так звані «групи смерті»). Для цього здійснюється просвітницька діяльність серед дітей, батьків, вчителів щодо безпечної поведінки дитини в мережі інтернет і технічних засобів контролю користування комп'ютером та гаджетами.

Важливою у процесі профілактики насильства в учнівському середовищі є беззаперечно роль сім'ї. Зацікавлена участь дорослих у вихованні дітей дозволить вчасно сформувати у них моральні цінності, навички міжособистісної взаємодії та соціалізації.

Таким чином, профілактикою насильства в учнівському середовищі займаються установи освіти, правоохоронні органи, соціальні служби, установи охорони здоров'я, громадські організації. Проте профілактика буде ефективною лише за умови, якщо сформувати у об'єктів профілактичного впливу (а це діти та молодь) установку на довіру та співпрацю з дорослими. Тому необхідною умовою є комплексність і координованість психолого-педагогічних профілактичних дій на всіх рівнях.

Список бібліографічних посилань

1. Запобігання та протидія насильству : метод. рек. : дод. до листа М-ва освіти і науки України від 18.05.2018 № 1/11-5480.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : закон України від 18.12.2019 № 2657-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення: 27.01.2019).
3. Зиновьева Н. О., Михайлова Н. Ф. Психология и психотерапия насилия. Ребенок в кризисной ситуации. СПб. : Речь, 2003. 248 с.

4. Змановская Е. В. Девиантология (психология поведения). 3-е изд., испр. и доп. М. : Академия, 2006. 288 с.

5. Робота з дітьми з ознаками ризикованої поведінки : метод. рек. / уклад.: В. П. Остапович, В. І. Барко, Н. Ю. Ярема, І. І. Пампура, В. В. Барко, І. П. Остапович ; за заг. ред. В. О. Криволапчука. Київ : ДНДІ МВС України, 2017. 62 с.

Отримано 29.01.2019

УДК 159.9:351.741

Наталія Юрїївна ЯРЕМА,

*провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
психологічного забезпечення*

*Державного науково-дослідного інституту МВС України (м. Київ),
кандидат психологічних наук;*

 <https://orcid.org/0000-0002-4637-2681>;

Ігор Іванович ПАМПУРА,

*старший науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії психологічного забезпечення*

Державного науково-дослідного інституту МВС України (м. Київ);

 <https://orcid.org/0000-0002-7202-1391>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ З ДІТЬМИ

Зазначено, що профілактичний потенціал працівників підрозділів ювенальної превенції реалізується не повною мірою, що відображається у зростанні рівня злочинності серед дітей. На практиці індивідуально-профілактична робота з дітьми-правопорушниками здійснюється стихійно, епізодично, нерідко без урахування сучасних досягнень психолого-педагогічної науки. Підкреслено необхідність оптимізації заходів підвищення професійної кваліфікації й педагогічної майстерності працівників підрозділів, які здійснюють профілактичну роботу серед дітей.

Напруженість, нестабільність соціально-економічної ситуації, що склалась в державі, зумовлює зростання відхилень в особистісному зростанні та поведінці дітей в Україні. Серед них особливу тривогу викликають не лише прогресуюча відчуженість, підвищена тривожність, а й прояви цинізму, жорстокості, агресивності в дитячому середовищі. Така ситуація, безумовно, впливає на чинники, що традиційно зумовлюють злочинність неповнолітніх, зокрема негативний розвиток особистості підлітка, його криміналізацію.